

Kulturhistoriskt underlag till vård- och underhållsplan

Magdalena Jonsson, 2009

Källor

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet

KLM Kalmar läns museums arkiv

EK Emmaboda kyrka, Carl Ågren, 1976

CA Muntliga uppgifter kyrkvaktmästare Conny Arvidsson

År	Händelse	Källa
1926	<p>Emmaboda församlingshem byggs. Arkitekt var Göran Pauli, Jönköping, huvudentreprenör byggmästarna Carl och Hjalmar Johansson, målnings och dekorationsarbeten utfördes av F Sjögren, Emmaboda efter förslag av artisten H Düring, Göteborg. Elinstallationer gjordes av Harris Holmberg.</p> <p>Snickerier som dörrar, fönster, läktarpelare, läktarbarriär, predikstol och altare med altarring målades i mörkt olivgrönt med mörkgröna och roströda profiler med inslag av svart och guld. Elvärme installerades.</p> <p>Invigningen skedde 5/2 1926 av biskop Ludvig Lindberg.</p> <p>Bänkinredningen skänktes av syföreningen.</p> <p>Från 1926 finns också en ritning av trädgårdskonsulent Sigurd Ohlsson på hur man tänkte sig att kyrkotomten skulle ordnas med gångar och trädplanteringar.</p>	EK
1935	<p>Altartavla föreställande Jesus Kristus förkunnar Livets ord skänktes av syskonen Alfons Carlström, Ruben Carlström, Selma Svensson, Elin Gustafsson och Amelia Gustafsson till minne av deras föräldrar Emil Julius och Marianne Carlström. Tavlan målades av konstnären Gunnar Theander, Nybro. Tavlan ersatte ett målat träkors som idag förvaras i ett av tornrummen.</p>	EK
1939-41	<p>Beslut om att bygga om församlingshemmet till kyrka. Ritningarna till den nya kyrkan gjordes av arkitekt Paul Boberg, Växjö. Arbetet utfördes av byggmästarna Carl och Hjalmar Johansson, Emmaboda. Arbetet med grundläggningen gjordes av entreprenör Ragnar Ottosson, elarbeten av Harris Holmberg och måleri av Georg Holmgren. Färgsättningen gjordes av konservator Dahlén, Stockholm.</p> <p>Kyrkan invigdes i december 1941 av biskop Yngve Brilioth.</p> <p>Församlingshemmet byggdes till med torn, kor och sakristia. Toalett installerades. Trappan vid huvudentrén ändrades från halvcirkelform till rak. Bågformade överljusfönster över vaktmästarbostadens ingång sattes igen och takkupor på samma del av byggnaden ersattes med vanligt mindre takfönster. Sidobyggnadens valmade tak förändrades</p>	EK, ATA

	<p>till sadeltak.</p> <p>Predikstolen förefaller ha varit den samma som före ombyggnaden men den hade höjdes upp och försågs med ljudtak. Predikstolen liksom bänkgavlarna hade enligt foto haft ovala speglar under den tid kyrkorummet var församlingshem. De ändrades nu till rektangulära. Ny altarring. Elektrisk klockringning installerades och klockor göts av K G M Bergholtz, Stockholm, genom gåva av syföreningen. Tornuret levererades av E J Carlströms ur- och guldsmedsaffär, Emmaboda och skänktes av Emmaboda elektriska AB. Ljuskronor skänktes av Emmaboda Glasverk och nummertavlorna av Vissefjärda församling.</p>	
1942	En orgel tillverkades av Orgeltjänst, Uppsala. Orgelfasaden ritades av Paul Boberg.	EK, ATA
1943	Dopfunt skänktes av AB Bröderna Svenssons Stenhuggeri. Den tillverkades i ljus ekebergsmarmor efter ritningar av arkitekt Paul Boberg. Arbetet utfördes av bildstenhuggare Karl Almgren	EK
1949	Den mindre av församlingshemmets båda ljuskronor hängdes i sakristian	EK
1958	Församlingssalens västra vägg försågs med en målning av konstnären Josef Schott. Målningen har namnet "Livet".	EK
1963-64	<p>Exteriör renovering av kyrkan efter förslag av arkitekt Gösta Gerdziö, Kalmar. Entreprenör var Byggaktiebolaget Ruben Franzén, Broakulla. Plåtslageriarbetet utfördes av Broakulla Bleck och Plåtslageri.</p> <p>Taket på lanternin och torn belades med koppar. Kyrkan omputsades exteriört. Orgeln byggdes om av en firma från Lund. Tornuret renoverades. Ruttna bjälklag byttes ut.</p>	EK, ATA
1966	Taket på långhuset belades med koppar kopparplåt.	EK
1969-70	<p>Interiör renovering av kyrkan och församlingshemmet, efter förslag av arkitekt Ingeborg Waern Bugge, Stockholm. Målningsarbetet gjordes av målarmästare Rose Bergström, Lidhult. Tor Engströms ingenjörbyrå gjorde förslaget till elektriska installationer. Ny orgel inköptes av Troels Krohns, Fredriksborgs Orgelbyggeri, Hilleröd.</p> <p>Skjutdörrarna mellan de båda byggnadsdelarna togs bort och ersattes med en fast vägg. Predikstolen sänktes och flyttades närmare väggen. Läktarbarriär och altarring gjordes öppna istället för slutna. Furugolven slipades och behandlades. I bänkkvarteren lades plastmatta. Innanför altarringen lades heltäckningsmatta Nytt elsystem för både belysning och uppvärmning. Översyn av VVS. Bänkarnas sittkomfort förbättrades. Bänkarna kortades också av något mot väggarna för att ge plats åt radiatorer. Altaruppsatsens pilastrar togs bort och ersattes med en profilerad ram. Altarbordet gjordes djupare. Belysning sågs över och nytt elektriskt värmesystem installerades. Sakristian målades om och omdisponerades eftersom</p>	EK, ATA

	en ny dörr mellan kor och sakristia togs upp. Hela kyrkan och dess inredning målades. Stora församlingssalen fick nytt golv och lilla salen fick nya möbler. Entrén byggdes om med kapprum. Källaren iordningställdes för barnverksamhet.	
1970	Ljusbärare av glas skänktes av direktör Jan Åfors. Den är ritad av konstnären Erik Höglund. Vid samma tid tillkom också de bågar för ljushållare av glas som finns i långhusets fyra fönster. Även dessa är formgivna av Erik Höglund. Ljusbäraren har efter ombyggnaden 1999 flyttats till församlingshemmet.	
1974	Ny högtalaranläggning.	EK
1980	Mindre renovering. Interiört rengjordes väggarna och eventuellt anlätades också en VVS-konsult som såg över det elektriska värmesystemet. Exteriört lagades sättsprickor och övriga skador i putsen. Fönstren lagades och målades.	KLM, ATA
1983	Dokumentation av inventarier genomförd av Kalmar läns museum	KLM
1993	Exteriör renovering De putsade fasaderna lagades och avfärgades. Kyrkan hade tidigare varit slätputsad men fick nu något som enligt handlingarna kallas för grovkornig strykputs. (Vad detta är för en typ av puts är oklart. En konsulterad fasadhantverkare kände inte till begreppet.) Över granitsockeln sattes ett kopparbleck. Översyn av hängrännor och rör. Galvaniserad plåt som avtäckte skärmtaket vid entrén till kyrksalen togs bort och ersattes av kopparplåt.	KLM, ATA
1999	Om och tillbyggnad av kyrkan. Arkitekt Lennart Arfwidsson, Västervik. Entreprenör var NCC AB. Elarbeten gjordes av Elbyrån, Emmaboda och VVS av Vatten och värme AB, Emmaboda Plåtarbeten utfördes av EBV Plåtslageri AB, Emmaboda och målning av Algutsboda Måleri, Broakulla. Golvarbeten av Bosse Palmgren Golv AB, Ljungbyholm. De största förändringar var en tillbyggnad i söder med ny entré och nya toaletter samt en tillbyggnad i norr i form av en absid. Exteriört: Dränering runt kyrkan ordnades. Puts och tak lika befintlig på nybyggd del. Marken vid huvudingången höjdes. Ny stentrappa och handikappramp. Vid koret kapades fasadputsen och ny avslutning mot sockeln gjordes med kopparplåt. Interiört: Ny dörr togs upp mellan den nya entrén och långhuset. I den nya absiden gjordes två fönster vilka försågs med glasmosaik i kopparfolieringsteknik designade av glaskonstnärinnan Erika Lagerbielke. Golven i kyrkan, församlingssalen, sakristian och vapenhuset var rötskadade och revs ut. Skadat timmer och balkar byttes. Grunden städades ur och nytt golv lades. Ventilation och inspektionsluckor ordnades. Trä i golvsyllen behandlades med Boracol mot mögel och röta. De nya furugolven slipades och lackades. Tillbyggnaden gjorde att altaret kunde flyttas längre österut. Ett nytt flyttbart altare byggdes. Altarets podium togs bort. Bänkarna försågs med ny psalmbokshylla, nya socklar och ny fast klädsel istället för lösa dynor. Bänkar som tagits bort i långhuset,	KLM

	<p>såväl längst fram som längst bak i kyrkan, kortades av och flyttades upp på läktaren. Ny klädsel på knäfallet. Ny ambo, predella och nytt bokbord. Ljuskronor och andra armaturer omdisponerades. En äldre ljuskrona renoverades och hängdes upp på nytt. Orgelns inbyggnad renoverades. Nya gångmattor. Altartavlan rengjordes av konservator. Ny Series Pastorum. Ny piscina i sakristian.</p> <p>Installation av fjärrvärme. Renovering av befintliga hygienutrymmen. Översyn av belysning, klockringning och ljudanläggning. Ny textilförvaring byggdes i församlingssalen. Mindre förråd togs bort i församlingshemsdelen så att två rum för kök och samtalsrum skapades. Centraldammsugare installerades. Underhållsarbeten i källare och andra biutrymmen. Plastmattor togs bort i källaren och ersattes med golv målat med fuktgenomsläpplig färg.</p> <p>Färgsättningen utgick ifrån predikstolens färger. Väggarna varmvita, tak ljusblått likt tidigare, golvsockel brunröd, taklist rödorange, pelarelika taklisten samt nedre delen mörkt blå, bänkgavlar rödorange ramverk och blålaserade fyllningar samt överliggare och sockel i mörkt brunröd, sitsar och ryggar i grönt, fönsterkarmar och bågar i varmvitt. Nya innerdörrar gråa i ramar och fyllningarna grönlaserade med lister i guld. Omfattningslist vid korabsiden i grönlaserad med detaljer i rödorange och guld. Vapenhusets väggar och tak lika kyrkrummet – blått tak och varmvita väggar.</p> <p>Altartavlan konserverades av konservatorer från Jönköpings läns museum.</p>	
2002	Kyrkans problem med mögel hade inte blivit bättre efter renoveringen 1999. 2002 upptäcktes en vattenläcka på ledningar under kyrkans golv. Denna lagades och en avfuktare installerades. Problemen har därefter inte återkommit.	CA
2009	Ommålning av fönster. Reparation av kors och kula. Arbetet var planerat att omfatta omförgyllning men såväl korsets plåt som trästomme visade sig vara i dåligt skick.	CA

Övergripande kulturhistorisk bedömning

Generella värden

Som alla andra kyrkor byggda före utgången av år 1939 skyddas Emmaboda kyrka genom Kulturminneslagen (SFS 1988:950). Lagskyddet är ett uttryck för att dessa kyrkor anses ha ett högt kulturhistoriskt värde. Det är inte enbart kvalitativa, estetiska eller historiska egenskaper som tillmäts värde, utan också symboliska och ickemateriella. Varje kyrka utgör ett lokalt kulturarv för sin bygd och är ofta bland de äldsta byggnaderna i socknen. Kyrkorna har generella värden, d v s sådana som är gemensamma för alla kyrkor. I skriften "Kulturhistorisk karaktärisering och bedömning av kyrkor", utgiven av Riksantikvarieämbetet, ges exempel på

sådana värden och karaktärsdrag. Kyrkan och kyrkomiljön är karaktärsskapande för bygden, ett landmärke och en orienteringspunkt i landskapet. Den är en symbol för trygghet, kontinuitet och förankring i tillvaron. Det lagliga skyddet omfattar kyrkobyggnadens exteriör och interiör, dess inventarier samt kyrkogård eller kyrkotomt med dess byggnader och fasta anordningar.

Kyrkomiljön

Emmaboda samhälle har sitt ursprung i byn Gantesbo. Byn bestod länge av ett par stycken gårdar men utvecklingen tog fart när järnvägen mellan Växjö och Karlskrona invigdes 1874. Flera industrier kom att etableras i Emmaboda. De viktigaste näringarna har varit och är fortfarande mekanisk industri t ex ITT Flygt, glas, trä och sten. Samhället var länge en del av Vissefjärda socken men redan i början av 1900-talet försökte det nya samhället att bryta sig loss. 1930 blev man egen köping och självständig kommun. Några år senare, 1939, blev man också egen församling.

Kyrkobyggnaden

Bakgrund

Järnvägsetableringen lede till en snabb utveckling för Emmaboda. Med fler och fler människor på platsen etablerades mer och mer service och handel på orten. Redan 1902 väcktes förslaget för första gången att man skulle bygga en församlingssal i järnvägssamhället eftersom avståndet till sockencentrat Vissefjärda var stort. Tankarna framfördes av häradsdomare J P Carlsson, Lindås men en ansökan om att få bilda annexförsamling avskog och tankarna föll i träda. I stället kom ett av de nya skolhusen i samhället att få fungera som församlingssal två gånger i månaden för den norra församlingsdelen.

Frågan väcktes på nytt 1919. Anledningen var en donation i Axel Neikers testamente på 10 000 kr till bygget av ett församlingshem i Emmaboda. Om Vissefjärda församling inte lyckats bygga detta inom sex år skulle dock pengarna återgå till donatorns arvingar. På hösten 1922 kunde man bilda en byggnadskommitté med uppgift att ta fram ritningar. När kostnadsförslaget låg klart godkändes det dock inte av sockenstämman. Den utsatta tiden kunde inte hållas och därmed föll Neikers donation tillbaka. Det fick Emmabodaborna att själva ta tag i frågan. Resultatet blev inte bara ett församlingshem utan också bildandet av en köping. För församlingssalsbygget bildade man en byggnadskommitté som fick låna Neikers donation. I februari 1924 antogs arkitekt Göran Paulis ritningar. Marken vid Gantesbo bys västra gård köptes av Karlskrona-Växjö järnvägsbolag för 10 kronor. Huvudentreprenör för bygget blev byggmästarna Carl och Hjalmar Johansson, Emmaboda. Grunden lades i maj 1925 av anläggningsfirma Bröderna Hansson, Emmaboda. Församlingshemmet byggdes i trä.

Stärkta av framgången med församlingshemsbygget tog man 1937 på nytt upp frågan om att få bilda egen församling. Så blev det 1939 men ett villkor var att en kyrka skulle byggas inom tre år. Redan samma år presenterades förslag framtagna av arkitekt Paul Boberg. Alternativen var att bygga en helt ny kyrkobyggnad eller att bygga om församlingshemmet till kyrka.

Exteriör

Emmaboda kyrka är en på många sätt typisk småländsk kyrkobyggnad. Trots dess sena tillkomsttid är byggnaden exteriört en stram nyklassicistisk kyrka. Här finns alla de för denna stil typiska kännetecken såsom de stora rundbågiga fönstren, den vitputsade fasaden och entréns dekorativa utsmyckning med pilastrar och överliggare.

Något som signalerar att kyrkan har en annan tillkomsthistoria än den traditionella nyklassicistiska kyrkan är den vinkelställda utbyggnaden. Denna är en del av det ursprungliga församlingssalen och visar på hur man under 1900-talet sett det som allt viktigare att integrera olika delar av kyrkans verksamhet under samma tak. Att man först uppfört församlingshem med församlingssal som sedan ombyggs till kyrka är en historia som man också delar med Nybro kyrka. Lösningarna såg dock lite olika ut för kyrkorna i Nybro respektive Emmaboda.

Församlingshemmet i Emmaboda uppfördes 1926 och omgestaltningen till en kyrka gjordes 1939-41. Denna innebar att byggnaden försågs med ett torn i söder, en tillbyggnad för koret mot norr samt sakristia i nordväst. Långhusets valmade tak byggdes om till ett sadeltak. Trappan vid huvudingången ändrades från bågformad till rätvinklig och de takkupor som funnits på vinkelbyggnaden togs bort med undantag av en mot norr. Därefter har kyrkan genomgått ytterligare förändringar. År 1963-64 byttes takplåten ut mot kopparplåt och hela lanterninen kläddes in med samma material. Ytterligare en tillbyggnad gjordes 1999 då absid tillkom i norr och ny entré i söder. Samma år handikappanpassades kyrkans entré. Utöver dessa förändringar har kyrkan exteriört genomgått ett normalt underhåll av de putsade fasaderna, avtäckningar, hänggrännor m m.

Det församlingshem som stod klart 1926 har genomgått flera genomgripande förändringar exteriört. Olika tiders krav och behov har förändrat byggnaden.

Interiör

När församlingshemmet byggdes iordningställdes församlingssalen interiört. När ombyggnaden gjordes 1939-41 blev naturligtvis den f d församlingssalen större men inredningen förefaller i stort sett har varit den samma. Vid renoveringen 1969-70 togs den skjutdörr som funnits mellan kyrkorummet och vinkelbyggnadens församlingssal bort och ersattes med en fast vägg. Vid samma renovering förändrades läktarbarriären och altarringen. Båda hade tidigare varit slutna men gjordes nu öppna. I bänkkvarteren lades platsmatta in, de främre bänkarna kompletterades med bänkskärmar och altarets pilastrar togs bort och ersattes med en profilerad ram. Hela kyrkorummet målades i en ljusare färgsättning än tidigare. Absiden som byggdes 1999 innebar en utvidgning av koret. Hit flyttades altaruppsatsen och de båda nya fönstren försågs med målat glas. Altarets podium togs bort och hela altaret flyttades in i absiden. Altarbordet gjordes flyttbart. Flera av golven i hela byggnaden byttes ut på g a rötskador.

Kyrkorummets interiör har liksom exteriören genomgått flera stora förändringar sedan 1920-talet. Interiören är dock väl sammanhållen och har kvar sitt klassicistiska uttryck. Nya inventarier har tillkommit vid olika tider. Trots att dessa bär tydliga tidstypiska drag smälter de väl in i kyrkorummet. Det finns också en påtaglig hantverksmässig och konstnärlig kvalitet i flera av föremålen som speglar olika hantverk och material som varit, och är, viktiga för bygden.

Sammanfattning

Emmaboda kyrka är på många sätt ett starkt uttryck för viljan hos den nya centralorten att bryta sig loss från den gamla kyrksocknen Vissefjärda. Bygget av församlingshemmet och även utbyggnaden för att bli en kyrka präglades av detta. Att skänka saker och pengar till kyrkan är något som förekommit i alla församlingar men detta är extra påtagligt när det gäller Emmaboda kyrka. För innevånarna i samhället har det varit angeläget att på så sätt uttrycka sitt oberoende. Det kyrksalen och församlingsutrymmet visar på 1900-talets strävan efter ett

mer aktivt och socialt församlingsliv. Emmaboda kyrka är därmed en tydlig symbol för sin tid och för Emmaboda samhälles framväxt.

Källförteckning

ATA Antikvarisk-topografiska arkivet, Riksantikvarieämbetet.

KLM Kalmar läns museums arkiv.

Kyrkobyggnader 1760-1860 del 2 Småland och Öland. Riksantikvarieämbetet och kungl. Vitterhets- och Historieakademien, Stockholm 1993.

Lindahl Göran, Högkyrkligt lågkyrkligt frikyrkligt, Diakonistyrelsens bokförlag 1955.

Nationalencyklopedin på nätet.

<http://www.nashult.se/index.asp?mainId=34&secId=35> 2006-10-06